

MADIJEVCI: PRIMJER OBITELJI DALMATINSKE GRADSKE ELITE U DESETOM I JEDANAESTOM STOLJEĆU

Zrinka Nikolić
Odsjek za povijest
Filozofski fakultet
Zagreb

UDK 929.52 Madijevci (497.5Zadar)“09/10”
Izvorni znanstveni rad
Primljeno: 22.3.2005.
Prihvaćeno: 11.5.2005.

Madijevci su bili vodeća obitelj u Zadru, glavnom gradu bizantske teme Dalmacije, od kasnog 10. do kraja 11. stoljeća. U prvoj polovini 11. stoljeća pokušavali su zadobiti vlast nad cijelom pokrajinom ali ih je u tome omeo bizantski dvor. U radu se prikazuje povijest te obitelji kao i obiteljska struktura i politika, odnosi s Crkvom i gospodarski položaj.

Ključne riječi: Madijevci, Zadar, Bizantska Dalmacija, rani srednji vijek, obiteljske strukture, gradska elita

Usprkos velikom interesu za povijest dalmatinskih gradova, hrvatska historiografija još nije posvetila dovoljno pozornosti dalmatinskoj gradskoj eliti u razdoblju prije 1100. godine.¹ Povjesničari su se uglavnom bavili problemima političke povijesti, kao što su odnosi dalmatinskih gradova s hrvatskim vladarima, Bizantom i Venecijom; problemima crkvene i kulturne povijesti, te organizacijom vlasti u gradovima.² Međutim, nema mnogo radova koji se bave posebno krugom najistaknutijih i najbogatijih obitelji čiji su članovi činili strukture moći u dalmatinskim gradovima.³

¹ Vidi pregled literature i bibliografije u: Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb, 1975., i u: Ivo Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, Zagreb 1995.

² O posljednjem vidi članak Josipa Lučića i tamo spomenutu literaturu: Komunalni gradski sustav u Zvonimirovo doba, u: *Zvonimir, kralj hrvatski*, ur. Ivo Goldstein, Zagreb 1997., str. 111-6, osobito str. 111; isti, Komunalno uređenje dalmatinskih gradova u XI. stoljeću, *Zbornik zavoda za povijesne znanosti istraživačkog centra JAZU*, sv. 10, Zagreb 1980., str. 209-33. O odnosima Dalmacije i Bizanta najvažniji je rad Jadrana Ferluge: *L' amministrazione Bizantina in Dalmatia*, *Miscellanea di studi e memorie*, vol. 17, Venecija 1978.

³ Od novijih vidi: Zrinka Nikolić, *Rođaci i bližnji: dalmatinsko gradsko plemstvo u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 2003.. Također vidi izvrsne studije etnosimbiotskih procesa Vesne Jakić-Cestarić: Etnički odnosi u srednjovjekovnom Zadru prema analizi osobnih imena, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 19, Zadar 1972., str. 99-170; ista, *Ženska osobna imena i hrvatski udio u etno-simbiotskim procesi-*

Povjesničari su nazivali članove tih obitelji “patricijima” ili “plemićima”, svjesni istodobno da u tom razdoblju te riječi označuju društvenu, ali ne (još) i pravno određenu grupu.⁴ Predložen je i pojam “protopatricijat”.⁵ U ovom radu nazivat ću ih gradskom elitom (iako je to nešto širi pojam, jer može uključivati i ljude koji nisu članovi domaćih obitelji); rabit ću i sintagmu “gradsko plemstvo” s obzirom na to da se i oni sami u izvorima nazivaju *nobiles* ili *maiores*.⁶

Među malim brojem izvora koji su na raspolaganju za proučavanje dalmatinskoga gradskog plemstva, najviše se njih tiče jedne zadarske obitelji, poznate u hrvatskoj historiografiji po prvom članu koji se pojavljuje u izvorima – Madiju – kao Madijevci. Historiografija ih promatra kao najistaknutiju dalmatinsku obitelj od kraja desetog pa tijekom čitavog jedanaestog stoljeća. Kao takvi, Madijevci mogu poslužiti kao dobar primjer za istraživanje struktura obitelji i moći u dalmatinskim gradovima.

Izvori koji se tiču povijesti Madijevaca mogu se naći u prvom tomu serije *Diplomatičkog zbornika kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* i sastoje se uglavnom od isprava koje bilježe donacije crkvenim ustanovama u Zadru, osobito benediktinskim samostanima sv. Krševana i sv. Marije. Posljednji je uostalom 1066. i osnovala ili obnovila Cika (ili Čika) iz obitelji Madijevaca.⁷ Drugi po važnosti izvor su kameni natpisi.⁸ Podaci o povijesti Dalmacije i Madijevaca mogu se naći i u nekim bizantskim izvorima tog razdoblja.⁹

ma u Zadru do kraja XII stoljeća, *Radovi Centra za znanstveni rad JAZU u Zadru*, sv. 21, Zadar 1974., str. 291-336; ista, Antroponomastička analiza isprave zadarskog priora Andrije s početka X. stoljeća, *Onomastica Jugoslavica*, sv. 6, Zagreb 1976., str. 195-215; ista, Nastajanje hrvatskoga (čakavskog) Splita i Trogira u svjetlu antroponima XI. stoljeća, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, sv. 5, Zagreb 1981., str. 93-112. O dalmatinskoj obitelji vidi i: Zdenka Janeković-Römer, Obiteljski odnosi u hrvatskom društvu XI stoljeća, u: *Zvonimir*, str. 117-24. Lujo Margetić bavio se pravnim aspektima obiteljskih odnosa: *Hrvatsko srednjovjekovno obiteljsko i nasljedno pravo*, Zagreb 1996., str. 15-60.

⁴ Klaić, *Povijest Hrvata*, str. 419, 420; Grga Novak, *Povijest Splita*, Split 1978., str. 370. Goldstein ih je nazivao i “bogatašima”: *Hrvatski rani srednji vijek*, 369.

⁵ Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb 1994., str. 153-4.

⁶ Formalni društveni razredi, odnosno staleži, počinju se u pravnom smislu pojavljivati prvi put u kasnom jedanaestom stoljeću u nekim sjevernotalijanskim gradovima: Heinrich Fichtenau, *Living in the Tenth Century: Mentalities and Social Orders*, preveo s njemačkog na engleski Patrick J. Geary, Chicago 1991., str. 28-9. O čestoj upotrebi termina *nobilis* za javne službenike vidi: Thomas S. Brown, *Gentlemen and Officers: Imperial Administration and Aristocratic Power in Byzantine Italy A. D. 554-800*, Rim 1984., str. 166-7.

⁷ *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. 1, prir. Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović, JAZU, Zagreb 1967.) (dalje: CD 1); vidi i posebno izdanje kartulara Sv. Marije: *Zadarski kartular samostana svete Marije*, prir. Viktor Novak, Zagreb, JAZU, 1959. (dalje: ZK).

⁸ Oni koji se tiču Zadra iz doba Madijevaca mogu se naći u: Ivo Petricioli, *Ranosrednjovjekovni natpisi iz Zadra*, *Diadora*, sv. 2, Zadar 1960.-61., str. 251-70.

⁹ Koristila sam se izdanjem Jadrana Ferluge, Božidara Ferjančića i Radoslava Katičića, *Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije*, vol. 3, Posebno izdanje Vizantološkog instituta, no. 10, Beograd 1966., kao i izdanje: *Strategicon, Raccomandazione e consigli di un galantuomo*, prevela na talijanski i priredila Maria Dora Spadaro, Alessandria 1998.

Kratka povijest obitelji

Prvi poznati član Madijevaca, Madije I., pojavljuje se u izvorima 986. godine prilikom obnove benediktinskog samostana sv. Krševana.¹⁰ Nosio je titule priora i prokonzula. Kako je poznato, u Dalmaciji tog doba prior je svjetovni poglavar grada, gradonačelnik, ujedno s najvišim sudskim ovlastima.¹¹ Kako je Zadar bio i glavni grad Dalmacije, zadarski prior je ujedno bio i upravitelj pokrajine. Madije je prvi zadarski prior za kojeg je poznato da je nosio i titulu prokonzula.¹² To potječe od činjenice da su od druge polovine desetog stoljeća bizantske vlasti prestale slati stratege (dužnosnike s najvišim civilnim i vojnim ovlastima) iz Carigrada, već su umjesto toga dopustili da se nominalna titula prokonzula Dalmacije poveže s položajem zadarskog priora.¹³

Budući da priori (kao ni biskupi) uglavnom ne spominju svoje obiteljske veze prilikom identifikacije u dokumentima, obiteljsko podrijetlo priora i prokonzula Madija I. iz isprave iz 986. nije poznato. Ipak, spominje se njegov tast, tribun Petar, kao svjedok u istom dokumentu.¹⁴ Podrijetlo tribunata u bizantskoj pokrajini Dalmaciji može se naći u militarizaciji gradskog društva kojemu su prijetile provale barbara u ranomu srednjem vijeku. Tribuni su služili kao vojni zapovjednici gradova, a u dalmatinskoj prijestolnici Zadru vrlo vjerojatno kao zapovjednici pojedinih gradskih četvrti. Budući da se titula tribuna zadržavala nakon kraja mandata i postupno postajala nasljedna,¹⁵ do desetog i jedanaestog stoljeća možemo već govoriti o izvjesnoj "tribunskoj aristokraciji". Nisu svi dalmatinski *nobiles* tog doba potjecali od te aristokracije, ali iako se ne može dokazati da je prior Madije potjecao od tribunske obitelji, svakako je bio priženjen u jednu, što mu je svakako moglo pomoći u karijeri zadarskog priora.

U prvoj polovini jedanaestog stoljeća zadarski prior je bio Madijev istoimeni *nepos* (nećak ili unuk, vjerojatnije nećak zbog kratkog razmaka među njihovim priora-

¹⁰ *Ego quidem Maius, prior supradicte ciuitatis atque proconsul Dalmatiarum ...* (CD 1, dok. 31, str. 45).

¹¹ Lujo Margetić, Creske općine u svjetlu isprave od 5. listopada 1283. i pitanje kontinuiteta dalmatinskih gradskih općina, *Radovi Instituta za hrvatsku povijest*, sv. 7, Zagreb 1975., str. 5-80, osobito str. 61-3; isti, O nekim osnovnim značajkama pokretanja kaznenog postupka u srednjovjekovnim dalmatinskim gradskim općinama, *Rad Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 475, Zagreb 1997., str. 5-53, osobito str. 40-2.

¹² Jedini imenom poznati prior prije Madija, Andrija (sačuvana je oporuka datirana 918.), spominje se samo s titulom priora: CD 1, dok. 21, str. 26.

¹³ Dalmatinski *stratego*i u popisima carskih dužnosnika (taktikonima) spominju se do oko 971./975. (vrijeme *post quem non* nastanka Taktikona *Oikonomidès*) što vodi do zaključka da su do tog doba dolazili iz Carigrada: Ferluga, *L' amministrazione Bizantina in Dalmatia*, str. 183-5.

¹⁴ CD 1, dok. 31, str. 46.

¹⁵ O tribunima u Dalmaciji vidi brojne radove Luje Margetića: Tribuni u dalmatinskim gradskim općinama, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 16, Beograd 1975., str. 25-55; Creske općine, str. 5-80, osobito str. 34-71; O nekim osnovnim značajkama, str. 5-53, osobito str. 32-45. Vidi također: T. S. Brown, *Gentlemen and Officers*, str. 56-58.

tima) – Madije II. (999.), a potom sin Madija II., Grgur (1033., 1034., 1036.).¹⁶ Čini se da je to doba najveće obiteljske moći: u doba priorata Madija II., vodeći crkveni položaj u Zadru, biskupski, zauzimao je njegov brat Prestancije.¹⁷ U tom razdoblju Madijevci su se ženidbeno povezali s hrvatskom kraljevskom kućom, Trpimirovićima. Madije II. i njegov sin Dobronja spominju se kao *cognati* hrvatskoga kralja Krešimira III. koji im je dao komad zemlje.¹⁸ Madijev drugi sin, prior i prokonzul Grgur, također je nosio visoke titule protospatara i patricija u dalmatinskim dokumentima.¹⁹ Čini se da je imao ambicije nominalnom naslovu priora Zadra kao stratega ili prokonzula bizantske teme Dalmacije, dati stvarniju moć. Ipak, kao što se detaljnije prikazuje nešto poslije, takvo političko manevriranje zaustavila je odlučna akcija bizantske vlasti nakon koje je obitelj Madijevaca nestala nekoliko desetljeća s vodećih položaja u gradu.

Nakon pada braće Madijevaca, Grgura i Dobronje, izvori spominju priora Andriju (1044.), Grubišu ili Gorbinu (1056.) i Nikolu (1064./1065.) od kojih nijedan nije nosio niti jednu od Grgurovih uzvišenih titula.²⁰ Posljednja dva imena su prilično rijetka u zadarskim ispravama tog doba i svakako upućuju na ljude izvan roda Madijevaca. Ipak, Madijevci su zadržali ugled i bogatstvo i ponovno se pojavljuju s unukom Madija II. preko ženske linije, udovicom Cikom ili Čikom. Godine 1066. ona je osnovala (ili obnovila) benediktinski samostan sv. Marije u Zadru u kojemu je postala prva *abbatissa*. Cika spominje biskupa Stjepana, priora Dragu i izvjesnog Krinu među rođacima koji su joj pomogli u osnivačkom poslu.²¹ Cikina kći Vekenega (ili Većenega) naslijedila je majčin položaj kao *abbatissa* početkom 1090-ih.²²

U to je doba položaj zadarskog priora držao Drago II., *nepos* Drage Starijeg i biskupa Prestancija, brata Madija II.²³ Ipak, u drugoj polovini jedanaestog stoljeća vlast roda

¹⁶ CD 1, dok. 33, str. 48-49; CD 1, dok. 49, str. 67-68; CD 1, dok. 50, str. 68-69; CD 1, dok. 51, str. 69-70; CD 1, dok. 52, str. 70-71; CD 1, dok. 79, str. 107-109.

¹⁷ CD 1, dok. 79, str. 108.

¹⁸ CD 1, dok. 77, str. 104-105 = ZK, dok. 3, str. 244.

¹⁹ ... *prior dominus Gregorius et proconsul*, (1033., CD 1, dok. 49, str. 68); *a prudentissimo Gregorio, protospatario et stratico universe Dalmatie*, (1036., CD 1, dok. 51, str. 69); *Gregorius, similiter Iaderensis prior et imperialis patrikyus ac tocius Dalmacie stratigo*, (1067., CD 1, dok. 79, str. 108); *domni Gregorii, imperialis protospatharii et Dalmatie stratigi seu Iadere prioris*, (1067., CD 1, dok. 79, str. 109). Njegov uzvišen položaj ističe se i na natpisu na ciboriju koji je dao podići u zadarskoj katedrali: *O princeps Petre principum, caelestis aulae claviger/ devotionis suscipe munusculu(m) q(uod) vo[veram]/ proconsul ego infimus Gregorius q(ui) nominor / ut pie michi conferas pro parvis m(a)gn[is] munera*. (Ranosrednjovjekovni natpisi iz Zadra, str. 254).

²⁰ CD 1, dok. 57, str. 77; CD 1, dok. 60, str. 82; CD 1, dok. 61, str. 83, CD 1, dok. 71, str. 100.

²¹ *Ego Cicca, filia Doimi et Uekenegae, neptis Madii prioris, uxor Andree, filii Pape ... Huius uero consilii fratrem germanum, et consanguineos, quos habebam propinquos, feci michi conscios, Stephanum episcopum et Drago priorem, et Crinam, totius mei actus cooperatores ac providos ordinatores, et que dictanda sunt, adiutores ...* (ZK, dok. 1, str. 241-242 = CD 1, dok. 73, str. 101).

²² ZK, dok. 17, str. 257.

²³ Budući da je biskup Prestancije živio početkom stoljeća (ref. u CD 1, str. 65-66; CD 1, dok. 79, str. 108), vjerojatnije je da je Drago njegov unuk, a ne nećak. U slučaju Drage I. vjerojatnije je da je ovaj

Madijevaca nije bila tako neprekidna kao prije. Priori iz drugih obitelji također se pojavljuju u ispravama: *imperialis protospatarus* Lav (*Leo*) koji je bio jedini poznati dalmatinski katepan (*catapanus*, 1067., 1069.)²⁴; izvjesni Andrija kao prior uz Dragu (rane sedamdesete godine jedanaestog stoljeća)²⁵; konačno 1075./1076. zadržarski prior je bio Kandid (*Candidus*) koji se u ispravama spominje više puta.²⁶ U devedesetima je Drago II. želio naglasiti da je on, "iako star," prior već treći put u životu nakon mnogo opasnosti i muka" koje je pretrpio od ruku "naših stanovnika i drugih ljudi," ali da sad opet "s Božjom pomoći" uživa dobra koja je stekao od svojih predaka.²⁷ U istoj ispravi (izdanoj 1095. prilikom darovanja prihoda od solana koje su uživali zadržarski priori samostanu sv. Krševana) spominje se barem šest drugih istaknutih obitelji čiji su članovi također bili priori.²⁸ To znači da su do tog doba Madijevci već imali znatnu konkurenciju koja je osiguravala da nijedna obitelj nije mogla držati vlast u tolikoj mjeri kao što su Madijevci uspjeli u prvoj polovini stoljeća.

Obiteljska struktura

Iako se Drago II. spominje zajedno sa sinom u ispravi iz 1095. godine, niti jedan član obitelji ne može se identificirati u izvorima nakon te godine. Nije vjerojatno da su izgubili značaj nakon uspona kralja Kolomana na hrvatsko prijestolje, jer je kralj

ujak ili stric Drage II., budući da su datumi njihovih mandata vrlo blizu. Zapravo je teško razlikovati Dragu Starijega i Mladega budući da se ime priora Drage pojavljuje u dokumentima iz 1066., (CD 1, dok. 73, str. 101 = ZK, dok. 1, str. 241-242; CD 1, dok. 77, str. 105 = ZK, dok. 3, str. 244), 1070. (CD 1, dok. 88, str. 121); 1072. (CD 1, dok. 93, str. 127-128; CD 1, dok. 97, str. 131 = ZK, dok. 4, str. 245), 1078. (CD 1, dok. 131, str. 167; CD 1, dok. 132, str. 168-169), 1091. (CD 1, dok. 159, str. 198 = ZK, dok. 11, str. 250; CD 1, dok. 160, str. 199 = ZK, dok. 12, str. 250), 1092. (CD 1, dok. 161, str. 200-201 = ZK, dok. 13, 251-252), 1095. (CD 1, dok. 164, str. 204 = ZK, dok. 15, 254; CD 1, dok. 165, str. 205-206; CD 1, dok. 166, str. 206; CD 1, dok. 167, str. 207)

²⁴ CD 1, dok. 79, str. 107; CD 1, dok. 82, str. 114.

²⁵ CD 1, dok. 93, str. 127-128.

²⁶ Kandid se spominje u pratnji priora Drage 1070. (CD 1, dok. 88, str. 121), 1072. – u istoj ispravi u kojoj se pojavljuje prior Andrija (CD 1, dok. 93, str. 127-128), ponovno 1095. (CD 1, dok. 166, str. 207). Godine 1075./1076. bio je prior: CD 1, dok. 108, str. 138; CD 1, dok. 117, str. 153.

²⁷ ... *ego Dragus, Iaderensis prior, nepos scilicet Dragoni Magni prioris, iam senex, in quinto anno tertii mei prioratus post plurima pericola et agones, que ab incolis nostris et diversarum gentium feritate quassatus, sed adiuuante me larga dei misericordia adiuutus emulaui in bonis antecessorum (!) meorum ...* (CD 1, dok. 165, str. 205).

²⁸ + *Signum manus Dragi prioris et eius filii. + Signum manus Candidi et filiorum eius. + Signum manus Uitaze, nuper prioris, et fratrum eius. + Designę iudicis et fratris eius. + Slauanę commerzarii et fratris eius. + Petrinę, Andree filii, et filiorum eius. + Madii, Zalle filii, et nepotum eius. + Dodeę et nepotum ac filiorum eius. Filiorum domni Pauli, et omnium procerum communi signo.* + (CD 1, dok. 165, str. 206). Možda se *comerzarius* Slavinja i *iudex* Desinja (sa svojom braćom) pojavljuju samo zbog svojega tadašnjeg položaja. Svi ostali se mogu identificirati kao priori ili potomci priora kao što je ispravno zaključila Vesna Jakić-Cestarić: Antroponomastički pristup ispravi o darovanju dijela soli i ribolova na o. Vrgađi samostanu sv. Krševana god. 1095. i o darovanju zemlje "in Tochinia" samostanu sv. Marije god. 1066./67, *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, sv. 37, Zadar 1995., 117-146, osobito 120.

nastavio podupirati samostan sv. Marije u kojemu je Cikina kći Većenega naslijedila majku kao predstojnica nakon smrti muža Dobroslava. Kralj je potvrdio slobode podarene samostanu i čak financirao gradnju zvonika samostanske crkve.²⁹

Nestanak Madijevaca iz dokumenata dvanaestog stoljeća ne mora značiti da je obitelj nužno morala do tada izumrijeti, već samo da više ne možemo identificirati članove u dokumentima. U tom pogledu ne razlikuju se od ostalih obitelji u Zadru (i Dalmaciji) toga doba. Vrlo je malo iznimki. Jednu od njih je ustanovila Vesna Jakić-Cestarić, koja je, primjenjujući metodu nasljeđivanja obrazaca imena, povezala obitelj prvoga zadarskog nadbiskupa (1154.-1178.) u kojoj su istaknuta bila imena Lampridije i Vitača (*Lampredius, Vitaza*), s priorima Lampridijem i Vitačom koji se pojavljuju u ispravi izdanoj 1105. godine.³⁰ Posljednji je vrlo vjerojatno ista osoba koja se spominje u ispravama izdanima 1095. ili oko te godine.³¹ Njegov sin spominje se u ispravi iz 1134. u ulozi advokata samostana sv. Marije.³² Drugi mogući primjer je zadarski plemić iz kasnoga dvanaestog stoljeća, Martin Lipe,³³ koji bi mogao biti u srodstvu s Petrom Lipeom i njegovim sinom Dobronjom iz jedanaestog stoljeća.³⁴ Izgleda da su to bili jedini primjeri u Zadru na kojima se može s nekom sigurnošću pratiti obiteljska veza između osoba iz jedanaestog stoljeća i kasnijeg razdoblja.

Jednako kao što se Madijevci ne mogu pratiti u dvanaestom stoljeću, potomci drugoga znamenitog Zadrana, priora Andrije (†918.), ne mogu se pratiti nakon kraja desetog stoljeća. Iako je imao šestero djece (tri kćeri i tri sina), a njegovi se muški i ženski potomci spominju 986.,³⁵ ništa se o njima ne zna u jedanaestom stoljeću.

Izgleda da to pokazuje kao se genealoška memorija navedenih obitelji nije protezala dalje od tri generacije. To nije neočekivano ako uzmemo u obzir da u tom razdoblju struktura dalmatinske obitelji nije bila potpuno organizirana na agnatskim, pa-

²⁹ ZK, dok. 16, str. 256-257. Po novijim istraživanjima, prostor na prvom katu samostanskog zvonika zapravo je prvotno služio kao Kolomanova kraljevska kapela: Ana Marinković, *Construi et erigi iussit rex Collomanus: The Royal Chapel of King Coloman in the Complex of St. Mary in Zadar, Annual of Medieval Studies at CEU*, sv. 8, Budimpešta 2002., 37-65. Dobri odnosi koji su postojali između mađarskog kralja i samostana u ovom razdoblju odražavaju se u kasnijoj samostanskoj legendi da je Većenega bila Kolomanova prva supruga i da je on pokopan u samostanskoj crkvi. Ova legenda je sačuvana u rukopisu 'Descrizione del Monastero delle MM. RR. Mad. Denominate di S. Maria Ex Notis compositis labore, et studio Domini Domini Canonici Ecclesie Nonensis Quirini de Ferrante,' 6-7. Rukopis se čuva u arhivu Sv. Marije u Zadru, a nastao je početkom devetnaestog stoljeća.

³⁰ Jakić-Cestarić, *Etnički odnosi*, 156-157.

³¹ + *Signum manus Vitaze, nuper prioris, et fratrum eius* (CD 1, dok. 165, str. 206). *Drago prior, Vitača prior ...* (CD 1, dok. 166, str. 207); *Codex Diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, vol. 2, ur. Tadija Smičiklas, Zagreb, JAZU, 1904. [dalje CD 2], dok. 43, str. 44-45.

³² *Zanizus filius Vitaze prioris ...* (CD 2, dok. 43, str. 44).

³³ *Martino Lip(pe) ... Signum Martini Lippe* (1178., CD 2, dok. 149, str. 152-153).

³⁴ *Dabrana, filio Petri Lipe* (1075./1076., CD 1, dok. 117, str. 154).

³⁵ CD 1, dok. 21, str. 25-28, CD 1, dok. 31, str. 45.

trilinearnim temeljima. Čini se da je bila u procesu tranzicije od kognatskoga modela, koji naglašava obje linije podrijetla (majčinsku i očinsku), prema agnatskome modelu koji preferira očinsku liniju podrijetla. Jednaki procesi "rastućega stvarnoga značenja agnatski orijentirane obitelji" odvijali su se u drugim dijelovima Europe više-manje u isto doba.³⁶ U suvremenoj Dalmaciji, uzimajući u obzir tip izvora koji su na raspolaganju (isprave, zapisi u kartularima, natpisi), osnovna istraživačka metoda takvih procesa bila bi istraživanje kako su se pojedinci identificirali koristeći se srodničkim vezama u formulama intitulacije i listama svjedoka.

Tako možemo vidjeti da su se, uspoređujući s kasnosrednjovjekovnim izvorima u kojima je samoidentifikacija očevim imenom gotovo opće pravilo, u jedanaestostoljetnom Zadru pojedinci još identificirali u dokumentima prema najistaknutijim obiteljskim članovima. Pozivanje na memoriju istaknutog rođaka moglo je poslužiti naglašavanju trenutačne pozicije referenta.³⁷ Takve su mogle biti namjere Drage II. Kao prior nije trebao nikakvu drugu relevantnu identifikaciju u dokumentima, ali se ipak odlučio pozvati na memoriju velikoga pretka (vjerojatno strica ili ujaka), priora Drage I. (kojega naziva Drago *Magnus*), u istoj ispravi iz 1095. u kojoj se prisjeća nedavnih problema koje je imao sa svojim sugrađanima.³⁸ U drugoj ispravi, iz 1092., navodi da je *nepos* biskupa Prestancija, možda također u želji da naglasi svoje istaknuto podrijetlo.³⁹ Razlozi zašto je to istaknuo u ovoj ispravi nisu baš jasni. Budući da se radi o dokumentu o sporu između Većenega i rodbine njezina pokojnoga svekra, a dokument je prilično pristrano pisan u njezinu korist, možda je Drago želio spomenuti svoje vlastite obiteljske veze s Većenegom. Naime, on je vjerojatno bio iz pokrajnje grane Madijevaca: njegov predak Drago I. vjerojatno je bio srodnik s Madijevcima preko bračnih veza, moguće kao suprug jedne od kćeri biskupa Prestancija.

Nesretna sudbina prokonzula Grgura i njegova brata Dobronje⁴⁰ mogla je biti razlog da se niti jedan član obitelji ne poziva na njih dvojicu. Naprotiv, svi se članovi obitelji u drugoj polovini jedanaestoga stoljeća identificiraju prema Grgurovu ocu, prioru Madiju II., iako prisutnost imena Grgur svjedoči da je neka uspomena sačuvana.⁴¹

³⁶ Fichtenau, *Living in the Tenth Century*, str. 86; David Herlihy, *Medieval Households*, Cambridge, Ma. 1985., str. 82-83. Promjena dva modela obitelji je posebno dobro objašnjena u studijama ranosrednjovjekovnog plemstva Karla Schmida koji je naglašavao razliku između *Sippe* koja se temelji na horizontalnim i kognatskim vezama te *Geschlecht* koji se temelji na vertikalnim i agnatskima: *Zur Problematik von Familie, Sippe und Geschlecht, Haus und Dynastie beim mittelalterlichen Adel*, u: *Gebetsgedenken und adliges Selbverständnis im Mittelalter*, Sigmaringen 1983., str. 183-245; isti, *Über die Struktur des Adels im früheren Mittelalter*, u: *Gebetsgedenken und adliges Selbverständnis im Mittelalter*, Sigmaringen 1983., str. 245-268.

³⁷ Više o tome vidi u Nikolić: *Rodaci i bližnji*, 20-34.

³⁸ ... *ego Dragus, Iaderensis prior, nepos scilicet Dragoni Magni* . . . (CD 1, dok. 165, str. 205).

³⁹ ZK, dok. 13, str. 251-2 = CD 1, dok. 161, str. 200.

⁴⁰ Ovi događaji se objašnjavaju u dijelu o obiteljskoj politici.

⁴¹ ZK, dok. 10, str. 249 = CD 1, dok. 151, str. 191. Čini se da je ovaj drugi Grgur bio unuk sestre prokonzula Grgura, Neže.

Prilikom identifikacije su ženska strana ili bračne veze također mogle prevladati ako su značile vezu s istaknutijim rođakom. U obitelji Madijevaca to se može pratiti na sljedećim primjerima. U osnivačkoj ispravi svog samostana, predstojnica Cika identificirala se kao kći Dujma i Večenege, unuka priora Madija (II) i supruge Andrije, sina Pape.⁴² Ipak, najvažnija od svih tih veza bila je ona s priorom Madijem preko Cikine majke Večenege. To se vidi u pravnom sporu iz 1089./90. oko nasljedstva između Cike i njezine tete Neže (Agneze), Madijeve kćeri. U njemu se Cika identificira kao *sua neptis* (vjerojatno u značenju Nežine nećakinje iako bi se uklapalo i značenje Madijeve unuke), ali također i kao *Vekenegē genita*, ona koja je rođena od Večenege. Drugi ljudi koji su uključeni u spor, bilo na Nežinoj ili Cikinoj strani, također su naglasili svoje veze s obitelji priora Madija, obitelji njegove kćeri i unuke kao glavni dio svoje identifikacije.⁴³ Cikina kći Večenega također se identificirala kao kći svoje majke u pravnom sporu oko nasljedstva s rođacima svojeg pokojnog svekra godine 1092.⁴⁴ Ona je preferirala vezu s predstojnicom najvažnijeg dalmatinskog samostana prije veze s obitelji pokojnog muža Dobroslava. Tako se i Cika i Večenega određuju prvenstveno prema obitelji Madijevaca koristeći se ženskim pretkom (u njihovu primjeru istaknutijim roditeljem) kao obiteljskom vezom.⁴⁵ Snažan osjećaj obiteljskog podrijetla preko majčinskih veza pokazuje se i time što je Cika nazvala svoju kćer Večenegu po majci.

⁴² ZK, dok. 1, str. 241 = CD 1, dok. 73, str. 101. Spomenula je da je Andrija ubijen u sljedećem navodu u dokumentu.

⁴³ ... *iudicium ... inter Nezam, Madii prioris filiam, ac Cicca (!) abbatissam, suam neptim, Vekenegē genitam. Episcopus Stephanus, suus nepos et Madius eiusdem gener, Nicifori frater aduersus Ciccā sic interpellabat (!) ex parte Nezze ... contra Gregorius, predicti Madii filius, pro prefata abbatissa ...* (ZK, dok. 10, str. 248-249 = CD 1, dok. 151, str. 191). Moguće je da je *Dominicus Tichine*, koji se javlja kao svjedok polažući zakletvu u Cikinu korist, također povezan s obitelji preko svoje majke Tihine pa koristi tu vezu kao način identifikacije. Ova pretpostavka se temelji na identifikaciji preko matronima u usporedbi s ostalim svjedocima, a dokument spominje sinove sestara: ZK, dok. 10, str. 248-249 = CD 1, dok. 151, str. 191. Isti Dominik javlja se i u ispravi iz 1075./1076: CD 1, dok. 117, str. 154.

⁴⁴ ... *oriretur q̄erimonia domne Ueķe, fillie Cicne, que uiri sui uidelicet Dobroslauī thorū custodiens. . .* (ZK, dok. 13, str. 251 = CD 1, dok. 161, str. 200).

⁴⁵ Vidi također i obitelj Rotunda u Napulju, koja navodi kao svojeg pretka opaticu Rotundu: Patricia Skinner, *Family Power in Southern Italy: The Duchy of Gaeta and its Neighbours, 850-1139* Cambridge 1995., str. 139, 141-143. Alfaraniti iz Barija uzeli su svoje prezime od Alfarane, udovice Petra, carskog suca, iz prve polovine jedanaestog stoljeća: ista, *Room for Tension: Urban Life in Apulia in the Eleventh and Twelfth Centuries, Papers of the British School in Rome*, sv. 66, Rim 1998., str. 159-176, osobito str. 170-175. Diane Owen Hughes pokazala je u svojoj studiji da su se u Genovi u dvanaestom stoljeću neki pripadnici aristokratskih obitelji identificirali radije preko majke nego preko oca. Ova praksa potpuno je napuštena do početka idućeg stoljeća: *Urban Growth and Family Structure in Medieval Genoa, Past and Present*, sv. 66, Newark 1975., str. 3-28, osobito 13. Alexander P. Kazhdan pronašao je da je dodatna identifikacija očevim imenom bila vrlo rijetka među bizantskim službenicima prije desetog stoljeća. Postala je postupno trajna praksa tek u idućim stoljećima: *The Formation of Byzantine Family Names in the Ninth and Tenth Centuries, Byzantinoslavica*, sv. 58, Prag 1997., str. 90-109.

Značenje žena u obiteljskoj strukturi dalmatinske gradske elite može se vidjeti i u njihovu ostvarivanju prava na obiteljsko nasljedstvo, a i u ulozi koju imaju u raspolaganju obiteljskom imovinom.⁴⁶ To se još bolje vidi u dokumentima koji se tiču obitelji i pojedinaca izvan roda Madijevaca. Najizravniji je najraniji sačuvani zadarski dokument, oporuka priora Andrije iz 918.,⁴⁷ u kojoj je podijelio svoju pokretnu imovinu i nekretnine (kuće, imanja, stoku) jednako među svoje kćeri i sinove.⁴⁸ U drugim dokumentima pronalazimo žene kao vlasnice dijela imovine uza svoje muške rođake, pa i kao nasljednice obiteljskih prava nad crkvama.⁴⁹

U obitelji Madijevaca to pravo kćeri na nasljedstvo pokazuje se u dokumentu o sporu između Cike i njezine tete Neže, koji uključuje još neke članove obitelji. U dokumentu se spominju sinovi sestara, dug od 40 solida plaćen za dio kuće i polaganje zakletve za taj dug. Priča je zapisana dosta zbunjujuće i fragmentarno, ali se može zaključiti iz sadržaja da su kćeri priora Madija (Neža; Većenega, Cikina majka; možda i Tihina, Dominikova majka) naslijedile dijelove kuće koje su prenijele dalje svojim nasljednicima.⁵⁰ Ako se to tiče kuće koja je pripadala kćerima priora Madija, za kojega se zna da je imao također i sinove (prokonzula Grgura i Dobronju, a možda i druge),⁵¹ ovo bi mogao biti dodatni dokaz da su u desetom i jedanaestom stoljeću kćeri nasljeđivale nekretnine u Zadru jednako sa sinovima. Podaci s kraja trinaestog stoljeća pokazuju da su do tada kćeri zadarskih plemićkih obitelji primale miraz u gotovini kako bi rodovska imovina ostala u obitelji, do tog vremena već bitno patri-linearnoj.⁵²

⁴⁶ Vidi o tome opširnije u: Nikolić, *Rođaci i bližnji*, str. 60-75.

⁴⁷ Pokušaji u historiografiji da se prior Andrija, osnivač samostana sv. Krševana poveže s Madijevcima, nisu vjerojatni, osobito jer se nasljednici priora Andrije spominju odvojeno od priora Madija 986.

⁴⁸ CD 1, dok. 21, str. 25-28.

⁴⁹ CD 1, dok. 31, str. 45; CD 1, dok. 33, str. 48-49; CD 1, dok. 50, str. 68-69; CD 1, dok. 55, str. 74; CD 1, dok. 76, str. 103 (= ZK, dok. 1, str. 243), CD 1, dok. 80, str. 111.

⁵⁰ *Episcopus Stephanus, suus nepos, et Madius, eiusdem gener, Nicifori frater, aduersus Ciccum sic interpellabat ex parte Nezze dicens se pro ea subisse debitum XXXX solidorum, insuper ob id sua pignora dedisse. Quibus e contra Gregorius, predicti Madii filius, pro prefata abbatissa sic respondebat: se ab ea nil accepisse filios enumerando sororum una cum ea pro parte domus, quam non habuerat, pignora posuisse et in eodem fratre, sororum filios, sibi illos XL dedisse solidos; ab illa uero penitum nichil, sed, sicut ab aliis, accepisse absque placito absque termino pro parte domus XL solidos.* (CD 1, dok. 151, str. 191 = ZK, dok. 10, str. 249).

⁵¹ CD 1, dok. 79, str. 108.

⁵² To proizlazi iz istraživanja dalmatinskog gradskog plemstva od dvanaestog do četrnaestog stoljeća. Jednako pravo nasljeđivanja te davanje miraza u nekretninama bilo je duže prisutno u Trogiru i Splitu. Razlog za ranije usvajanje miraza u gotovini u Zadru je najvjerojatnije bolja razvijenost novčane ekonomije u tom gradu: Zrinka Nikolić, "The Formation of Dalmatian Urban Nobility: Examples of Split, Trogir and Zadar," Ph. D. Dissertation, Budimpešta: Central European University, 2004., str. 179-194. Vidi također: Zdenka Janeković-Römer, *Rod i grad: Dubrovačka obitelj od XIII do XV stoljeća*, Dubrovnik 1994., str. 82-83.

U fleksibilnoj obiteljskoj strukturi nije neobično da se nakon nekog vremena članovi obitelji prestanu povezivati s udaljenim pretkom te počnu identificirati s nekim bližim rođakom koji je poznatiji njihovim suvremenicima. To se moglo dogoditi i Madijevcima i možda je razlog zašto se članovi obitelji ne mogu identificirati u dokumentima dvanaestoga stoljeća. Memorija obitelji nije trajala više od tri generacije. Prapraunuci priora Madija koji su živjeli u početku dvanaestog stoljeća nisu se više sjećali prapradjeda s kraja desetog stoljeća. Ime se pojavljuje kao jedno od vodećih imena u nekim obiteljima u drugoj polovini dvanaestoga stoljeća, ali je nemoguće dokazati ikakvu vezu s istoimenim priorima iz jedanaestoga stoljeća.

Obiteljska politika

Priorat nije bio nasljedna već izborna funkcija. Ipak, primjer Madijevaca pokazuje da je jedna obitelj mogla promovirati svoje članove na taj položaj tijekom dužeg razdoblja. U ispravi Madija I. iz 986. godine pojavljuje se izvjesni tribun Madije, sin Črnehe, te njegov brat Dabro. Isti par, ali ovaj put kao prior i tribun, pojavljuju se i u dokumentu iz 999. godine.⁵³ Čini se da je taj prior Madije II. *nepos* Madija I. (vjerojatnije nećak zbog njihovih vremenski bliskih karijera).⁵⁴ Obitelj je dakle uspjela zadržati vodeći položaj u gradu, ojačan još time što je u isto doba Madijev brat Prestancije bio zadarski biskup. Madijev sin Grgur, koji se spominje kao prior i prokonzul u ispravama u tridesetim godinama jedanaestog stoljeća, i njegovi rođaci, sinovi biskupa Prestancija, potvrdili su donaciju svojih očeva samostanu sv. Krševana. Tako se nastavila uspješna suradnja članova obitelji. To pokazuju i svjedoci u Grgurovim ispravama, koji nose imena tipična za obitelj – Črneha, Dobro, Prestancije. Čini se, dakle, da su Madijevci zadržali vodeći položaj u Zadru tijekom pedesetak godina.

Značenje i snaga obitelji vide se i preko uspostavljanja obiteljske veze s hrvatskom kraljevskom obitelji, Trpimirovićima. Ne može se točno utvrditi kad se to dogodilo, jer se podaci o tome pojavljuju tek u ispravi iz kasnih šezdesetih godina jedanaestog stoljeća. Kralj Petar Krešimir IV., darujući na zahtjev predstojnice Cike neku kraljevsku zemlju samostanu sv. Marije, spominje da je istu zemlju jednom već darovao njegov djed Krešimir (III.) svojemu rođaku (*cognato*) Madiju i Madijevu sinu Dobronji.⁵⁵ Taj se Madije može identificirati kao prior Madije II., Cikin djed. Budući da

⁵³ CD 1, dok. 34, str. 50.

⁵⁴ Dva priora Madija (drugi kao *nepos* priora Madija de Columna) spominju se zajedno u kirografu (*chirographium*) Sv. Krševana iz 1067. (CD 1, dok. 79, str. 106-109) u kojem se opat prisjeća doniranja i potvrde neke imovine koje su samostanu dali Madijevci. Budući da druga verzija istog dokumenta spominje samo jednog priora Madija, postoji dvojba postoji li jedan ili dva priora imenom Madije. Ipak, vjerojatnije je da su u kasnijoj verziji dokumenta dva istoimena priora spojena u jednu osobu, nego da je netko izmislio dva istoimena priora. Dodatni dokaz je veza priora iz 999. s istoimenim priorom iz 986. Obojica imaju brata imenom Dabro.

⁵⁵ *Ego Cressimir rex Croatiae et Dalmatie ... monasterio sanctę Marię monalium (!) ... dono terram in Tochenia ... quam auis (!) meus C(ressimir) dedit cognato suo Madio et filio eius Dabrone* (ZK, dok. 3, str. 244 = CD 1, dok. 77, str. 104-105).

je *cognatus* prilično širok termin koji može označivati šurjaka, ali isto tako i bilo koga drugog rođaka po ženidbenoj liniji, nije poznata točna veza između kralja i Madija. Povjesničari pretpostavljaju da je Madijevka bila majka Krešimira III., supru- ga Stjepana Držislava, ili Krešimirova baka, supruga Mihovila Krešimira II. (poznata kraljica Jelena).⁵⁶ Isto je tako moguće da se žena iz kraljevske obitelji udala u obitelj Madijevaca; možda se radi o supruzi Madija II.⁵⁷ Vesna Jakić-Cestarić smatra da je to vjerojatnije zbog prisutnosti rijetkoga hrvatskog imena Večenega u obitelji Madije- vaca, koje se moglo naslijediti od ženskog pretka.⁵⁸

Kako je kralj Petar Krešimir IV. nazvao predstojnicu Ciku "svojom sestrom" pri- likom podjeljivanja kraljevske slobode njezinu samostanu,⁵⁹ neki su hrvatski povje- sničari pretpostavili da su oni brat i sestra i da se Cikina majka preudala za hrvatskoga kralja nakon smrti svojeg prvog muža Dujma, Cikina oca.⁶⁰ Iako Cikina osnivačka is- prava nije potpuno sačuvana, važno je da ona ne spominje to moguće kraljevsko srod- stvo u nabranjanju svojih ostalih obiteljskih veza.⁶¹ Kralj ne može biti njezin *frater ger- manus* spomenut kao glavni savjetnik i pomagač u fundaciji,⁶² budući da Petar Kre- šimir može biti samo polubrat – *frater uterinus*. Vjerojatnije je da kralj spominje Ciku kao svoju sestru samo u duhovnom smislu iako je moguće da također potvrđuje nji-

⁵⁶ Ferdinand Šišić, *Povijest Hrvata u doba narodnih vladara*, Zagreb 1925., str. 487; isti, Genealoški prilozii o hrvatskoj narodnoj dinastiji, *Vjesnik hrvatskoga arheološkoga društva*, n. s., sv. 13, Zagreb 1913.-1914., str. 1-93, osobito str. 85. Goldstein spominje kraljicu Jelenu kao Madijevku (*Hrvatski rani srednji vijek*, str. 332). Ivan Ostojić misli da se radi o baki Petra Krešimira, tj. supruzi Krešimira III. (*Benediktinci u Hrvatskoj i ostalim našim krajevima*, vol. 2, *Benediktinci u Dalmaciji*, Split 1964., str. 75.

⁵⁷ Ivan Kukuljević, Grobni spomenik Vekenega od roda hrvatskih kraljevah, *Arhiv za povjestnicu jugo- slavensku*, sv. 5, Zagreb 1859., str. 131-135, osobito str. 132; Konstantin Jireček, *Zbornik Konstantina Jirečeka*, vol. 2, *Romani u gradovima Dalmacije tokom srednjeg veka*, preveo Stojan Stojanović, Specijal- no izdanje SANU 356, Odeljenje za društvene nauke n. s. 42, Beograd, 1962., str. 110.

⁵⁸ Jedine osobe s tim imenom u Zadru u jedanaestom stoljeću su kći i praunuka priora Madija. Ne javlja se ni prije ni poslije: Ženska osobna imena, str. 309. Na hrvatskom teritoriju ime se spominje samo jednom na početku dvanaestoga stoljeća: CD 2, dok. 15, str. 19 = ZK, dok. 19, str. 259.

⁵⁹ *Ego Cresimir, rex Croatiae et Dalmatie . . . do regiam libertatem monasterio sancte Marie Iaderensis, quod soror mea Cicca fabricavit . . .* (ZK, dok. 2, str. 243 = CD 1, dok. 74, str. 102). Nada Klaić odbila je autentičnost ove darovnice: Nekoliko riječi o kartularu svete Marije, *Historijski zbornik*, sv. 19-20, Zagreb 1966.-1967., str. 501-515, osobito str. 509-510.

⁶⁰ Vidi pregled starijih mišljenja u: Viktor Novak, ZK, str. 33-35. Cika se smatra Krešimirovom sestrom i u nekim novijim radovima: Stjepan Antoljak, Zadar za vrijeme hrvatskih narodnih vladara, *Radovi filozofskog fakulteta u Zadru*, sv. 14-15, Zadar 1976., str. 17-35, osobito str. 31; Eduard Peričić, Samostan sv. Marije u Zadru od njegova osnutka do danas, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. 13-14, Zadar 1967., str. 9-61, osobito str. 11; Goldstein, *Hrvatski rani srednji vijek*, str. 376. Ipak, većina povjesničara odbija ovo mišljenje.

⁶¹ *Ego Cicca, filia Doimi et Uekenegae, neptis Madii prioris, uxor Andree, filii Pape . . .* (ZK, dok. 1, str. 241 = CD 1, dok. 73, str. 101).

⁶² *Huius uero consilii fratrem germanum, et consanguineos, quos habebam propinquos, feci michi conscios, Stephanum episcopum et Drago priorem, et Crinam, totius mei actus cooperatores ac prouidos ordinatores, et que dictanda sunt, adiutores . . .* (ZK, dok. 1, str. 242 = CD 1, dok. 73, str. 101).

hovo srodstvo preko djedova, Madija i Krešimira III.⁶³ Na kraju se može samo zaključiti da su Madijevci i Trpimirovići bili povezani bračnom vezom ili na početku jedanaestoga ili krajem desetoga stoljeća. Možda su Madijevci bili u srodstvu s još nekim istaknutim hrvatskim obiteljima. Tako se među Cikinim rođacima spominje i Krina, a izvjesni sinovi Krine spominju se nešto kasnije i kao rođaci hrvatskog velikaša Petra Semivitova s kojim su samostanu poklonili crkvu sv. Petra i Pavla u Obrovici.⁶⁴

U vrijeme priora Grgura, sina Madija II., Madijevci su uspostavili i osobne veze s bizantskim dvorom. Zanimljiv suvremeni izvor (Kekaumenov *Strategicon*) govori o "pametnom i vrlo sposobnom" čovjeku imenom Dobronja, arhontu i toparhu Dalmacije. On je došao u Carigrad dvaput u vrijeme cara Romana III. Argira i bio u obje prilike primljen s počastima i darovima, iako nešto manje srdačno drugi put. Međutim, kad je posjetio novog cara, Mihajla IV. Paflagonca, primljen je mnogo hladnije. Čuvši Dobronjino prigovaranje, bizantski dvorjanici su savjetovali cara da iskoristi priliku i zarobi Dabronju i zauzme njegovu zemlju. Tako je on zarobljen sa ženom i sinom, a Dalmacija osvojena.⁶⁵

Budući da se to dogodilo u doba kad je Grgur bio na vlasti, povjesničari su povezali Grgura i Dobronju, sugerirajući da se radi o istoj osobi s dva imena ili da se radi o braći.⁶⁶ Lujo Margetić smatra da Dobronja iz Kekaumenove priče nije član roda Madijevaca već hrvatski vladar iz sporedne grane kraljevske obitelji. Mogao je biti na vlasti između 1028./1029. i 1034./1035. godine (razdoblju između Dobornjina prvog i posljednjeg posjeta Carigradu).⁶⁷ Kasnije ga je Margetić povezao s Gojslavom, mlađim bratom Krešimira III. koji je mogao vladati između 1028. i 1041. nakon što je prigrabio vlast od starijega, probizantski orijentiranog brata. Razlog Prvom posjetu Dobronje/Gojslava Carigradu bio bi da stekne potvrdu svoje vlasti koja se protezala sve do sjevernodalmatinskog otoka Osora (spomenutog kao dijela slavenskog kraljevstva u suvremenom pismu sv. Petra Damianija). Margetić također povezuje Dobro-

⁶³ Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, vol. 2, 73-75.

⁶⁴ ZK, dok. 1, str. 242 = CD 1, dok. 73, str. 101; *ego Petrus, Semiuiti filius, una cum filiis Crine et omnes mei propinqui*: ZK, dok. 4, str. 245 = CD 1, dok. 97, str. 131

⁶⁵ Koristila sam srpski prijevod grčkog izvornika u: *Vizantijski izvori*, str. 203-205; te talijanski prijevod u: *Strategicon, Raccomandazione e consigli di un galantuomo*, str. 236-239. Iz drugih suvremenih izvora nije poznata nikakva bizantska vojna intervencija u Dalmaciji, ali možda je ne bi trebalo isključiti.

⁶⁶ Ferluga, *L' amministrazione bizantina*, str. 206-207; Nada Klaić i Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409*, *Prošlost Zadra*, vol. 2, Zadar 1979., str. 90.

⁶⁷ Glavni argument mu je da Kekaumen nije precizno naveo Dobronju kao vladara u Zadru i Splitu već da se ova dva grada spominju samo zbog geografskog određivanja pokrajine Dalmacije za neupućenog čitatelja. Dalmaciju u tekstu bi trebalo shvatiti kao prostor rimske kasnoantičke provincije, a ne kao bizantsku temu: Kekaumenos Dobronja – ein Kroatischer Herrscher des XI. Jahrhunderts, *Zbornik Radova Vizantološkog Instituta*, sv. 21, Beograd 1982., str. 39-46. Kekaumenove riječi: "Zadar i Salona su gradovi u Dalmaciji. U njima se nalazio kao arhont i toparh neki Dobronja..." (prijevod u: *Vizantijski izvori*, str. 203-204). 'Iadòra e Salona sono città dela Dalmazia. V'era li come comandante e toparca un certo Dobronà,' (*Strategicon*, prijevod Spadaro, str. 237).

nju/Gojslava s hrvatskim patricijem čiji su žena i sin, prema drugom izvoru, zarobljeni i odvedeni u Carigrad 1024. godine. Prema Margetiću, odvedeni su da bi se zaštitio Gojsslavov probizantski brat, Krešimir. Bizantski dvor nije vjerovao Dobronji/Gojslavu i konačno ga je svrgnuo, baš kako je Kekaumen opisao u svojem djelu.⁶⁸ Ipak, upitno je kako je Dobronja/Gojsslav mogao biti primljen s počastima i darovima u Carigradu te steći vlast nad Osorom ako ga je carska vlast smatrala tako opasnim da je držala njegovu obitelj kao taoce još od 1024. godine. Kekaumenov Dobronja je bio prilično dobro primljen prilikom svojega prvog posjeta tako da ne izgleda vjerojatnim da je bio sumnjičen kao antibizantska snaga. Zbog tih razloga, ipak se priklanjaj ranijem mišljenju hrvatske historiografije da se Kekaumenov Dobronja treba povezivati s Grgurom koji je vladao Zadrom u tridesetim godinama jedanaestog stoljeća.⁶⁹

Ostaje pitanje je li Kekaumenov Dobronja Grgur ili njegov brat. Podržavam drugo mišljenje budući da je Madijev sin Dobronja poznat i iz drugog izvora.⁷⁰ Sudjelovanje članova obitelji u vlasti, čak i bez formalne titule, nije bilo nepoznato u ovom razdoblju. Na primjer, bila je redovita praksa mletačkih duždeva da šalju sinove u Carigrad kako bi ih kad se povrate s titulama i darovima, uzeli za suvladare.⁷¹ To se može promatrati kao pokušaj utvrđivanja obiteljske vlasti.⁷² Dodatni argument u korist Dobronjina sudjelovanja u vlasti bio bi da je institucija dvaju priora bila prilično uobičajena u dalmatinskim gradovima u jedanaestom stoljeću.⁷³ Iako se obično smatra elementom kontrole protiv moguće tiranije,⁷⁴ mogućnost da bi se (barem u nekim slučajevima) radilo o suvladarstvu također se ne može odbaciti.⁷⁵ Dobronja se ne spominje u Grgurovim dokumentima što bi moglo značiti da je bio odsutan iz Zadra (možda u bizantskim poslanstvima) ili da jednostavno nije sudjelovao u tim

⁶⁸ O nekim vrelima hrvatske povijesti XI. stoljeća (s osobitim obzirom na Osor), *Historijski zbornik*, sv. 42, Zagreb 1989., str. 111-135, osobito str. 116-118, 125-126. Margetić spominje svoju tezu koja, nažalost, nije naišla na odjek i komentar u hrvatskoj historiografiji i u: Iz starije hrvatske povijesti, *Radovi Zavoda povijesnih znanosti HAZU u Zadru*, sv. 43, Zadar 2001., str. 5-6.

⁶⁹ Opširnije obrazloženje vidi u: Nikolić, *Rođaci i bližnji*, str. 130-131.

⁷⁰ ... *quam auis (!) meus C(ressimir) dedit cognato suo Madio et filio eius Dabrone* (ZK, dok. 3, str. 244 = CD 1, dok. 77, str. 104-105).

⁷¹ Postoji i slučaj dvojice, pa i trojice braće koji dijele vlast: Obelerio i Beato te potom i treći brat Valentin. Donald M. Nicol, *Byzantium and Venice: A study in diplomatic and cultural relations*, 2nd ed., Cambridge 1995., str. 22-23, 36, 39, 45-46.

⁷² Vidi također slučaj nasljeđivanja i mogućeg suvladarstva trojice braće u Gaeti u desetom stoljeću: Skinner, *Family Power*, str. 68.

⁷³ CD 1, dok. 63, str. 85; CD 1, dok. 64, str. 88; CD 1, dok. 80, str. 110; CD 1, dok. 93, str. 127-128; CD 1, dok. 168, str. 208; ZK, dok. 17, str. 258 = CD 2, dok. 10, str. 15.

⁷⁴ Margetić, O nekim osnovnim značajkama, str. 42-43; Lučić, Komunalno uređenje, str. 221.

⁷⁵ Usporedi: u Trogiru, godine 1064., priorov brat se spominje ispred drugih plemića iako bez ikakve titule: ... *regente cathedram Iohanne uenerabili episcopo Rethorico una cum domno Dabrana, inclito priore, cum fratre suo Andrea omnibusque nobilibus* (CD 1, dok. 70, str. 98).

poslovima. Opet, Kekaumen nije pisao *Strategicon* kao povijesno djelo.⁷⁶ Namjera mu je bila da pouči svojeg sina i ostale čitatelje o ponašanju na carskom dvoru i životu. Zato nije želio komplicirati Dobronjinu priču Grgurom ili drugim političkim detaljima.

Titule

Kekaumenova priča, kako god bila pojednostavnjena, pokazuje snažan položaj Madijevaca u tom razdoblju. Dobronja se naziva *arhontos* i *toparhos*, naslovima koji su se u bizantskoj terminologiji rabili za poluneovisne vladare. Grgurove titule u ispravama toga doba jednake su onima koje su nosili suvremeni mu mletački duždevi.⁷⁷ Zašto je Grgur jedini zadarski prior s tako visokim titulama može se možda objasniti sličnim, iako starijim, primjerom iz Italije. T. S. Brown, u studiji o carskoj administraciji i aristokratskoj vlasti u bizantskoj Italiji, primjećuje da se titule carskog podrijetla ne pojavljuju među domaćim talijanskim službenicima gotovo do kraja bizantske dominacije, kad ih carstvo pokušava upotrijebiti kao sredstvo poticanja poljuljane lojalnosti. Titula protospatara je tako podijeljena vladarima Napulja, Venecije i drugih gradova koji su ostali pod nominalnom bizantskom vlasti nakon 751. Naslov patricija rabio se za upravitelje tema i u desetom stoljeću dodjeljivao vladarima Napulja, Venecije, Amalfija i Gaete.⁷⁸ Na isti način, Carstvo je moglo pokušati privući ili/i zadržati vodeće ljude iz dalmatinske prijestolnice u doba kad je slabio bizantski autoritet.

Kekaumen dakle nije smatrao Dobronju carskim službenikom već poluneovisnim vladarom nad Zadrom i Splitom.⁷⁹ To bi moglo upućivati da su do toga doba Madijevci barem pokušavali (ako ne i uspjeli) proširiti utjecaj i izvan zadarskog distrikta. Izgleda da su već uspjeli u Trogiru gdje je pronađen ulomak natpisa koji spominje prokonzula.⁸⁰ Također je važno da u svojim kasnijim ispravama Grgur naglašava

⁷⁶ Ne radi se niti o djelu o vojnoj strategiji usprkos, kasnije pridodanom, naslovu.

⁷⁷ Dominik Flabianico (1032.-1043.) nosio je titulu protospatara, a njegov nasljednik Dominik Condarini (1043.-1070.) titule patricija i antipata: Nicol, *Byzantium and Venice*, str. 50.

⁷⁸ Brown, *Gentlemen and Officers*, str. 135-137, 141; Skinner, *Family Power*, str. 46, 51, 56, 60, 100-101; Vittorio Lazzarini, I titoli di dogi di Venezia, *Nuovo archivio veneto*, n.s., sv. 2/5, Venecija 1903., str. 271-313; Giorgio Ravegnani, Insegne del potere e titoli ducali, u: *Storia di Venezia*, Vol. I, *Origini – Età ducale*, ur. Lellia Cracco Ruggini, Massimiliano Pavan, Giorgio Cracco i Gherardo Ortalli, Rim 1992., str. 838-46.

⁷⁹ Ferluga, *L'amministrazione bizantina*, str. 232.

⁸⁰ ... EGO PROCON[sul] ... PECCATVR VNA CVM CONIVGE M[ea] ..., [Milan Ivanišević, Trogir u povijesnim izvorima od 438. do 1097. godine, *Mogućnosti*, sv. 10-11, Split 1980., str. 964-92, osobito 970]. Nada Klaić je identificirala ovog prokonzula kao Grgura: *Povijest grada Trogira: Javni život grada i njegovih ljudi*, Trogir 1985., str. 16-19. Paleografska analiza Tončija Burića upućuje da je natpis stariji pa bi se moglo raditi o vremenu Madija I. ili II.: Tko je bio prokonzul trogirskoga natpisa?, *Starohrvatska prosvjeta*, sv. 20, Split 1990., str. 239-249.

one svoje titule koje pokazuju njegov autoritet nad cijelom pokrajinom Dalmacijom.⁸¹ Do toga doba procesi dezintegracije u Dalmaciji već su bili jasno vidljivi: sjeverni su otoci bili pod Venecijom tijekom prvih desetljeća jedanaestog stoljeća;⁸² Dubrovnik je postao posebna tema pod stratezima koji su dolazili iz Carigrada, a nisu bili iz lokalnih aristokratskih obitelji.⁸³ Moguće je da Grgurovo naglašavanje u ispravama da je strateg cijele Dalmacije upućuje na povratak sjevernih otoka pod nominalnu bizantsku vlast nakon pada Orseola u Veneciji.⁸⁴ Ipak, Grgur se mogao smatrati i strategom teme Dalmacije u starim granicama koje su uključivale i Dubrovnik.⁸⁵ Možda je pokušao zaustaviti dezintegraciju i ponovno ujediniti pokrajinu. U svakom slučaju, čini se da su Madijevci bili jedina dalmatinska obitelj koja je pokušala djelovati izvan lokalnoga gradskog konteksta. Ne možemo biti sigurni jesu li se, i u kojoj mjeri ako jesu, u svojim planovima koristili vezama s hrvatskom kraljevskom obitelji. Možda bi bilo prejako opisati njihov krajnji cilj kao odcjepljenje od Bizantskog Carstva.⁸⁶ Ipak se čini da su barem pokušali stvoriti lokalnu dalmatinsku dinastiju, slično mletačkim Orseolima.⁸⁷ Ipak, carigradska je vlast, ne učinivši ništa da spriječi sporu razgradnju pokrajine, imala sasvim dovoljno snage da spriječi bilo kakve lokalne pokušaje konsolidacije vlasti.

Političko suparništvo među zadarskim obiteljima nakon 1050. godine

Kao što je spomenuto, čini se da su Madijevci nestali iz političkog života za nekoliko desetljeća i iako su se ponovno pojavili u šezdesetima, njihov položaj više nije bio nedodirljiv kao prije. Druge se obitelji jače uključuju u gradsku politiku. Na kraju stoljeća, uz Madijevce se pojavljuje barem šest obitelji koje su mogle zahtijevati nasljedno pravo na položaj priora.⁸⁸

⁸¹ ... a prudentissimo Gregorio, protospatario et stratico universe Dalmatię, (1036.; CD 1, dok. 51, str. 69); in finibus uero Dalmatiarum honor protospatarii et stratico Gregorio, uiro illustrissimo . . . (1036.; CD 1, dok. 52, str. 70).

⁸² Lujo Margetić, Vjerodostojnost vijesti Andrije Dandola o Dalmaciji u XI. stoljeću, *Zbornik radova Vizantološkog instituta*, sv. 19, Beograd 1980., str. 117-146, osobito 118-122; isti, Pravni i povijesni aspekti pohoda mletačkog dužda Petra II Orseola u Dalmaciju u 1000. god., *Zbornik Pravnog fakulteta u Rijeci*, sv. 5, Rijeka 1984., str. 145-156.

⁸³ U drugoj Kekaumenovoj priči spominje se da je na početku četrdesetih godina jedanaestog stoljeća strateg u Dubrovniku bio Katakalon od Klazomene: *Vizantijski izvori*, vol. 3, str. 211-212.

⁸⁴ Ferluga, *L' amministrazione bizantina*, str. 210-211.

⁸⁵ Grgur koristi plural kad govori o Dalmaciji što bi moglo ukazivati na podjelu pokrajine na Gornju i Donju podijeljenu slavenskim teritorijem između Dubrovnika i Splita: in finibus uero Dalmatiarum honor protospatarii et stratico Gregorio, uiro illustrissimo, (1036.; CD 1, dok. 52, str. 70). Ipak, ovo nije vrlo pouzdan dokaz, jer se ime pokrajine nekad spominjalo u pluralu već u osmom stoljeću kad još nije bila podijeljena: Ferluga, *L' amministrazione bizantina*, str. 179-182.

⁸⁶ Klaić, *Zadar u srednjem vijeku*, str. 91.

⁸⁷ O Orseolima vidi, na primjer: Andrea Castagnetti, *La società veneziana nel medioevo*, vol. 2, Verona 1992.

Ipak, nedavno je Vesna Jakić-Cestarić koristeći se metodom nasljeđivanja imena, povezala tri od tih obitelji (one Madija, sina Zelle, Dode, te Petrinje, sina Andrija) s rodom Madijevaca.⁸⁹ Ako je to točno, to bi značilo da je na kraju jedanaestog stoljeća obitelj Madijevaca još uvijek uživala najmoćniji, neosporeni, položaj u gradu, vrlo slično položaju koji su si osigurali u prvoj trećini stoljeća. Ipak, ima problema s prihvaćanjem te teze. Prvo, važno je da članovi priorskih obitelji koji se navode zajedno u ispravi od 1095. godine ne spominju svoje moguće srodstvo. Iz odvojenog popisa gdje se navode sa sinovima i nećacima (ili unucima), čini se da se smatraju odvojenim obiteljskim cjelinama. Osim Drage II. koji u drugom dokumentu spominje da je *nepos* biskupa Prestancija (brata priora Madija), niti jedan od tih ljudi nikad ne spominje mogućeg pretka iz roda Madijevaca.⁹⁰

Sigurno je teško uspostaviti ili odbaciti ikakve genealoške veze među ljudima u zadarskim ispravama u jedanaestom stoljeću. Svejedno, treba imati na umu da osobe čija su imena zabilježena u sačuvanim dokumentima, nisu bili jedini plemići koji su živjeli u to doba u Zadru.⁹¹ Dodatna teškoća u povezivanju ljudi iz različitih genera-

⁸⁸ 1095., CD 1, dok. 165, str. 206. Vesna Jakić-Cestarić smatra da se *comerzarius* Slavinja i *iudex* Desinja ne mogu smatrati članovima ovih "priorskih" obitelji već da se spominju zbog svoje trenutne službe: Antroponomastički pristup ispravi, str. 120. Budući da se javljaju uz braću, čini se da su također uključeni u podjelu vlasti među istaknutim zadarskim obiteljima. Jakić-Cestarić smatra da je moguće da su u originalnoj verziji isprave, Slavinja i Desinja spomenuti bez braće, te da su ovi dodani tek kasnijim prepisivanjem: Antroponomastički pristup ispravi, str. 129. Obitelj suca Madija Sege također se javlja kao vrlo istaknuta u Zadru tog vremena: CD 1, dok. 77, str. 105 = ZK, dok. 3, str. 244; CD 1, dok. 88, str. 121; CD 1, dok. 97, str. 131 = ZK, dok. 4, str. 245; CD 1, dok. 95, str. 129 = ZK, dok. 7, str. 247; CD 1, dok. 93/1, str. 127; CD 1, dok. 93/2, str. 128; CD 1, dok. 117, str. 153. Ivo Babić je pokušao povezati Madijevce s obitelji prvog zadarskog nadbiskupa u dvanaestom stoljeću: Zadarski knez Petronja i njegova kći Stana, *Opuscula archeologica*, sv. 23-24, Zagreb 1999.-2000., str. 317-325, osobito str. 322-323. Temelji ovo samo na istaknutosti obje obitelji. Nadbiskup Lampridije može se povezati s priorima Vitačom i Lampridijem, ali nema dokaza o njihovim vezama s Madijevcima.

⁸⁹ Ona smatra da su Zella (čiji se sin javlja u ispravi iz 1095.) i Doda braća — sinovi tribuna Prestancija koji se spominje u dokumentima u tridesetim godinama jedanaestog stoljeća. Naime, u ispravi iz 1092. spominje se *Madius gener Zelle Prestantii* (CD 1, dok. 161, str. 201 = ZK, dok. 13, str. 253), kao i izvjesni *Prestantio Doda* u dokumentu od 1072. (CD 1, dok. 93/2, str. 128). Jakić-Cestarić misli da to što je Zella imao oca Prestancija, a Doda sina istog imena, te činjenica da se spominju zajedno u dokumentu (*Zella et Doda*: ZK, dok. 3, str. 244 = CD 1, dok. 77, str. 105) upućuje da su njih dvojica braća, sinovi Prestancijevi. Tog Prestancija ona identificira kao tribuna koji se javlja u ispravama priora Grgura 1034. i 1036. (CD 1, dok. 50, str. 69; CD 1, dok. 51, str. 70; CD 1, dok. 52, str. 71) te kao sina priora Madija (tako brata Grgura i Dobronje) koji je dobio ime po stricu Prestanciju, biskupu: Antroponomastički pristup ispravi, str. 117-146, osobito str. 123-127, 139.

⁹⁰ Zella i Doda nikad ne spominju svoju moguću bratsku vezu i nikad se ne pozivaju na srodstvo s tribunom Prestancijem. Također nije sigurno da je tribun Prestancije iz tridesetih sin priora Madija iako bi mogao biti u nekakvom srodstvu s Madijevcima budući da nosi ime koje se javlja u obitelji i javlja se kao svjedok u Grgurovim ispravama. Ipak, budući da Madijevci nisu jedina obitelj u kojoj se javlja ime Prestancije, nisu ni svi Prestanciji u dokumentima nužno povezani s Madijevcima. Na primjer, izvjesni Prestancije, brat kamerarija Petrinje javlja se 1072. (CD 1, dok. 93/1, str. 127).

⁹¹ Na primjer, za idućeg čovjeka koji se spominje kao mogući potomak Madijevaca — Petrinja, sin Andrija, vrlo je lako moguće da je sin priora Andrije ili iz 1044. ili 1072. budući da se kao takav

cija jest dojam da obrazac nasljeđivanja imena, koji se čini da je na snazi u agnatski strukturiranim obiteljima u kasnijim stoljećima, nije još potpuno usvojen u to ranije vrijeme. (Ne omogućuje da pratimo obitelji iz jedanaestog u dvanaesto stoljeće). Zbog toga mi se ne čini vrlo vjerojatnim da je većina osoba iz isprave iz 1095. godine potomstvo roda Madijevaca.

Suprotno tome, u istoj ispravi Drago II. trijumfalno naglašava da je prior već treći put 1095. godine nakon "opasnosti i agonija" koje je pretrpio od "naših stanovnika i drugih ljudi".⁹² Spomen ubojstva Cikina muža Andrije, sina Papinog⁹³ također upućuje na nasilne borbe u dalmatinskoj prijestolnici već na početku šezdesetih godina jedanaestog stoljeća iako u ovom slučaju nema dovoljno dokaza za neke čvrste zaključke. Sigurno nije bez značenja da Drago, unuk biskupa Prestancija i nećak Drage I., nije među jedanaest istaknutih zadarskih *nobiles* koji prate priora Kandida kao zadarski predstavnici prilikom svečane zakletve dalmatinskih predstavnika mletačkom duždu 1075. godine.⁹⁴ S obzirom na dobre odnose Madijevaca i hrvatske vladarske dinastije, ne bi bilo iznenađujuće da su se distancirali od mletačkih zahtjeva na Dalmaciju i/ili da su ih zadarski suparnici prisilili da se povuku. Čini se da je u drugoj polovini jedanaestog stoljeća, barem nekoliko zadarskih obitelji odlučilo ne dopustiti Madijevcima da steknu isti privilegirani položaj kakav su uživali u prvoj trećini stoljeća.

Odnosi sa Crkvom

Većina od onog što se zna o aktivnostima Madijevaca povezano je s njihovim vezama s crkvenim institucijama. Naravno, to je prvenstveno zbog toga što je većina izvora toga doba sačuvana u kartularima benediktinskih samostana. Prvi poznati član obitelji, prior Madije I., pojavljuje se prvi put prilikom obnove samostana sv. Krševana, jedinoga muškog benediktinskog samostana u ranosrednjovjekovnom Zadru.⁹⁵ Iako Madijevci nisu bili osnivači tog samostana,⁹⁶ s njim su održavali bliske odnose. Prior Madije II. i njegov brat, biskup Prestancije, sagradili su crkvu sv. Mihovila na

javlja u ispravi iz 1095: CD 1, dok. 57, str. 77; CD 1, dok. 93/1,2, str. 127-128; Antroponomastički pristup ispravi, str. 120-121. Ipak, ne možemo biti sigurni da je ovaj prior Andrija isti kao Andrija, biskupov sin (1070., CD 1, dok. 88, str. 121) ili da je taj biskup nužno biskup Prestancije, brat priora Madija II. s početka jedanaestog stoljeća.

⁹² CD 1, dok. 165, str. 205.

⁹³ ZK, dok. 1, str. 241 = CD 1, dok. 73, str. 101.

⁹⁴ CD 1, dok. 108, str. 138.

⁹⁵ CD 1, dok. 31, str. 45.

⁹⁶ Bilo je pokušaja u historiografiji da se poveže prvi opat obnovljenog sv. Krševana s Madijevcima, uglavnom zbog njegovog imena — Madije, koje je smatrano vodećim imenom obitelji Madijevaca, a i uobičajeno u Zadru: Ostojić, *Benediktinci u Hrvatskoj*, vol. 2, str. 41; isti, Montecassino i benediktinci u Hrvatskoj, *Historijski zbornik*, sv. 21-22, Zagreb 1968.-1969., str. 389-402, osobito str. 393; Ivan Mustać, *Cartula traditionis ecclesie beati Chrysogoni martiris* iz 986., u: *1000 godina samostana sv.*

otoku Pašmanu i poklonili je, s nekom zemljom, samostanu. Nakon njihove smrti (nakon što su neki ljudi osporili samostansko vlasništvo nad tim zemljama), njihovi sinovi – prior Grgur i njegovi rođaci, sinovi biskupa Prestancija – potvrdili su taj čin. U drugoj (vjerojatno starijoj) verziji dokumenta, gradnja i darovanje crkve pripisuje se već prioru Madiju I.⁹⁷ Godine 1095., Drago II., unuk biskupa Prestancija, s pristankom članova drugih plemenitih obitelji, darovao je samostanu prihode koje su zadarski priori uživali sa solana i ribnjaka na otoku Vrgadi.⁹⁸

Još su bliže veze uspostavljene s gradskim ženskim samostanom, Sv. Marijom. Kao što je spomenuto, samostan je osnovala unuka Madija II., Cika, koja je odlučila postati redovnicom zajedno sa svojom starijom kćeri Domnanom, nakon što joj je ubijen muž Andrija. Ciku je naslijedila mlađa kći Večenega, također udovica. Obje su upobile svoja dobra za kupnju nekretnina i pokretnina za samostan.⁹⁹ Zbog toga se sv. Marija može promatrati u izvjesnom smislu kao obiteljska zaklada roda Madijevaca.¹⁰⁰ Iako samostan uglavnom duguje prosperitet darežljivosti Cike i njezine nasljednice, Cika spominje da su je brat i drugi rođaci pomogli i podržali u odluci da osnuje samostan. Budući da ti ljudi pripadaju najvišim svjetovnim i duhovnim autoritetima u gradu, ne iznenađuje da je zadarska zajednica ne samo podržala Cikine nakane već i pridonijela darovanjem manje crkve.¹⁰¹ Nastavak obiteljske podrške može

Krševana u Zadru, ur. Ivo Petricioli, Zadar 1990., str. 21-34, osobito str. 26; Eduard Peričić, Samostan svetog Krševana kroz lik i djelovanje njegovih opata, *ibid.*, str. 79-108, osobito str. 81. Ipak, za opata Madija se navodi da dolazi iz samostana Monte Cassino [*ordinamus domnum Madium, dei sacerdotem et monachum, nostrum esse abbatem, qui fuit ex monasterio sancti Benedicti, quod situm est in Monte Cassino ...* (CD 1, dok. 31, str. 45)], a ime Madije je vrlo prisutno u Apuliji kao i u ostalim dalmatinskim gradovima: Jireček, *Romani*, str. 179-180.

⁹⁷ CD 1, dok. 79, str. 108-109. Vidi bilješku 54.

⁹⁸ CD 1, dok. 165, str. 205-206.

⁹⁹ ... *comparatio de propriis meis et meae filiae Uekenegae bonis facta est ... Ego uero Cicca abbatissa ... de proprio meo matrimonio ...* (ZK, dok. 1, str. 242-3 = CD 1, dok. 76, str. 103).

¹⁰⁰ Usporedi primjer iz samostana sv. Mihovila u Pizi koji su osnovali supružnici Teuza i Ildeberto Albizo. Ondje je prva opatica postala Ermengarda, istog imena kao osnivačeva majka. Njezina nasljednica zvala se Teuza pa je Cinzio Violante pretpostavio da su obje kći i unuka osnivačkog para: *Nobiltà e chiese in Pisa durante i secoli XI e XII: il monastero di S. Matteo* (Prime ricerche), u: *Adel und Kirche. Gerd Tellenbach zum 65. Geburtstag dargebracht von Freunden und Schülern*, ur. Joseph Flechenstein and Karl Schmid, Freiburg-Basel-Wien 1968., str. 262-263. Vesna Jakić-Cestarić pretpostavlja da su Dobra i njezina istoimena unuka (ili nećakinja) koje su među prvim redovnicama Sv. Marije, također bile Madijevke. Identificira Dobru koja se spominje s mužem Prestancijem kao donator na relikvijaru iz jedanaestog stoljeća u zadarskoj katedrali. Tog Prestancija izjednačava s tribunom Prestancijem za kojeg smatra da je sin Madija (II.): *Antroponomastički pristup*, str. 124, 139. Ipak, kao što je rečeno, podaci kojima raspolazemo su prerijetki da bi jače podržali ove pretpostavke.

¹⁰¹ *Huius uero consilii fratrem germanum, et consanguineos, quos habebam propinquos, feci michi conscios, Stephanum episcopum et Drago priorem, et Crinam, totius mei actus cooperatores ac prouidos ordinatores, et quae dictanda sunt, adiutores. At postquam eis utilis est uisa mea tractatio, ipsi communi cum conciuibus habito consilio, ac Petrum sanctissimum abbatem sancti Chrisogono cum omnibus monachis huic innectentes meditationi, donauerunt michi ecclesiolam sanctae Mariae Minoris ante portam Bellate. . .* (ZK, dok. 1, str. 242 = CD 1, dok. 73, str. 101).

se pratiti i tijekom priorata Cikina rođaka Drage II., kad je samostan izuzet od svih mogućih gradskih daća.¹⁰² U zamjenu, pobožna je fundacija mogla pomoći obnovi poljuljanog ugleda Madijevaca u drugoj polovini jedanaestog stoljeća. Pažnja koju je samostanu iskazao ugarski kralj Koloman početkom dvanaestog stoljeća potvrđuje veliki ugled i poštovanje koje je uživao samostan i njegove opatice.¹⁰³

Drugi je aspekt odnosa između gradskog plemstva i Crkve njihov odnos prema biskupu. Kao najviši gradski crkveni autoritet, biskup je vjerojatno bio najutjecajnija osoba u dalmatinskom gradu. Osim toga, od svih dalmatinskih uglednika biskupi su bili najbliži hrvatskom kraljevskom dvoru: redovito svjedoče kraljevskim ispravama. Pribivaju gotovo svim važnim događajima, primaju istaknute strane posjetitelje i zastupaju grad prilikom političkih pregovora.¹⁰⁴ Njihova politička uloga mogla je biti djelomično povezana s crkvenom službom: bila im je dužnost predvoditi pjevanje lauda vladarima, što je ponekad bio jedini formalni znak priznavanja najvišeg vladarskog autoriteta. Utjecaj biskupa i njegova politička uloga u dalmatinskom gradu ovisila je također o njegovu osobnom autoritetu unutar dijeceze i izvan nje.¹⁰⁵ U osiguranju tog autoriteta bila je vrlo važna podrška zajednice.

Budući da je u ono doba biskupa birao gradski kler i narod (*clerus et populus*), moglo se pretpostaviti da će istaknute gradske obitelji nastojati da se izaberu njihovi članovi. Kako je autoritet biskupa bio velik, mogao je dosta pridonijeti utjecaju i statusu obitelji u gradu. Uz to, privrženost biskupa obitelji mogla je biti samo jača u doba kad su se još mogli ženiti i imati djecu, što se čini da je bilo prilično uobičajeno prije polovine jedanaestog stoljeća iako uz neslaganje rimske kurije.¹⁰⁶

¹⁰² ZK, dok. 12, str. 250 = CD 1, dok. 160, str. 199.

¹⁰³ Vidi o tome opširnije u: Marinković, *Construi et erigi iussit*.

¹⁰⁴ Na primjer, kada je godine 1000. mletački dužd Petar II. Orseolo osvajao dalmatinske gradove, sreo se u Zadru s dalmatinskim priorima i biskupima. U Trogiru, Splitu i Dubrovniku samo se biskupi (ili nadbiskupi) spominju kao gradski predstavnici: *Documenta historiae Croaticae periodum antiquam illustrantia*, vol. 1, ur. Franjo Rački, Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium 7, Zagreb 1877., str. 426-428. Godine 1018., biskupi Krka, Raba i Osora predstavljali su svoje gradove zajedno s priorima kad su obećali platiti danak mletačkom duždu: CD 1, dok. 37, str. 54; CD 1, dok. 38, str. 55; CD 1, dok. 40, str. 57. Ipak, u Dalmaciji nema zabilježenih slučajeva da biskup ima i svjetovnu i duhovnu moć kao što se ponekad događalo i u južnoj Italiji (Napulju): Skinner, *Family Power in Southern Italy*, str. 47-48, 91; Brown, *Gentlemen and Officers*, str. 186. Potpuno je strana položaju dalmatinskih biskupa situacija u mnogim sjevernotalijanskim gradovima gdje je biskup često imao položaj feudalnog gospodara: Hagen Keller, *Adelsherrschaft und städtische Gesellschaft in Oberitalien. 9. bis 12. Jahrhundert*, Tübingen: Max Niermeyer Verlag, 1979., (talijanski dopunjeni prijevod s novijom literaturom: *Signori e vassalli nell'Italia delle città (secoli IX-XII)*, Torino 1995.

¹⁰⁵ Lučić, *Komunalno uređenje*, str. 231. Na primjer, sveti trogirski biskup Ivan odigrao je važnu ulogu kao posrednik između Zadrana i ugarskog kralja Kolomana u vrijeme kad je kralj opsjedao grad: Nada Klaić, *Povijest grada Trogira*, str. 40-48.

¹⁰⁶ CD 1, dok. 64/2, str. 91; CD 1, dok. 88, str. 121; CD 1, dok. 116, str. 152. Splitskog nadbiskupa Dabra-lja svrgnuo je sa položaja papinski legat, zato što je držao ženu i djecu u nadbiskupskoj palači: *Documenta*, str. 203-204.

Svakako ne iznenađuje da je početkom jedanaestog stoljeća, u razdoblju najvećeg prosperiteta roda Madijevaca, zadarski biskup bio brat priora Madija II., Prestancije. Suradnja dviju grana obitelji može se vidjeti u već spomenutom darovanju crkve sv. Mihovila i njezina posjeda na otoku Pašmanu samostanu sv. Krševana. To se nastavilo i u idućoj generaciji kad su taj čin potvrdili Madijev sin, prior Grgur, i njegovi rođaci, sinovi biskupa Prestancija. Moguće je da je jedan od Prestancijevih sinova Grgur *de episcopo*, koji se pojavljuje kao svjedok 1036. (ako se ne navodi tako zbog svojeg srodstva s tadašnjim biskupom Andrijom koji se spominje u ispravi).¹⁰⁷

Čini se da je šezdesetih godina jedanaestog stoljeća, u doba kad su se Madijevci oporavljali nakon pada Grgura i njegova brata, jedan iz njihova roda bio opet na biskupskoj katedri. Kad je Madijeva unuka Cika osnivala samostan sv. Marije 1066. godine, biskup Stjepan je spomenut kao jedan od njezinih rođaka koji su bili *cooperatores* i *ordinatores*. Kao u slučaju Madija i Prestancija, svjetovni poglavar grada tada je ponovno jedan od članova obitelji,¹⁰⁸ prior Drago I., iako za njega nije sigurno kako je bio povezan s Madijevcima: možda samo preko bračnih veza. Izvjesni biskup Stjepan pojavljuje se i u ispravi o sporu Cike i tete Neže godine 1089./1090.¹⁰⁹ U to doba "biskup Stjepan" više nije sjedio na biskupskoj katedri Zadra, jer se kao zadarski biskup u istoj ispravi spominje Andrija. Moguće je da je Stjepan uklonjen s položaja (ili umirovljen) iako je pomalo neobično da se ne spominje kao umirovljen.¹¹⁰ Čini se da je i on imao obitelj, jer se njegov zet spominje u ispravi.¹¹¹ Možda je njegova sudbina vrlo slična onoj splitskog nadbiskupa Dabralja koji je svrgnut zbog svojega bračnog stanja.

Ako je Stjepan bio uistinu uklonjen s položaja, to bi samo potvrdilo dojam da je položaj Madijevaca u drugoj polovini jedanaestog stoljeća ipak bio oslabljen, barem kad se uspoređi sa slavnim danima iz prve trećine jedanaestog stoljeća kad su uspješno držali obje zadarske pozicije moći. Uspješna suradnja članova obitelji iz "laičke" i "crkvene" grane iz tih dana djelomično je obnovljena u šezdesetima prilikom osni-

¹⁰⁷ CD 1, dok. 51, str. 70; CD 1, dok. 52, str. 71. Vesna Jakić-Cestarić smatra da je Andrija, *filius episcopi* iz 1070. (CD 1, dok. 88, str. 121), također sin biskupa Prestancija: Antroponomastički pristup, str. 120-121. Vidi sličan primjer suradnje crkvenih i laičkih članova vladajućeg roda u osobi biskupa Gaete, Bernarda, koji je podržavao svoju šurjakinju Emiliju, kneginju udovicu: *Family Power*, str. 90-91.

¹⁰⁸ ZK, dok. 1, str. 241 = CD 1, dok. 73, str. 101.

¹⁰⁹ . . . *inter Nezam, Madii prioris filiam, ac Cicca (!), abbatissam suam neptim, Uekeneye genitam. Episcopus Stephanus, suus nepos . . . aduersus Ciccam sic interpellabat (!) et parte Neze . . .* (ZK, dok. 10, str. 249 = CD 1, dok. 151, str. 191). Možda bi biskup Stjepan mogao biti Cikin brat. Ovdje je identificiran kao *nepos* Cike ili Neže. Budući da predstavlja Nežinu stranu, vjerojatnije je da je identificiran u odnosu prema njoj. Ako je uistinu Nežin nećak, mogao bi vrlo vjerojatno biti Cikin brat. Možda se ovdje ne spominje kao takav, jer djeluje u korist njezine suparnice.

¹¹⁰ Uspoređi *Andreas quondam episcopus* u ispravi iz 1064./65.: CD 1, dok. 71, str. 100.

¹¹¹ *Episcopus Stephanus, suus nepos, et Madius eiusdem gener, Nicifori frater . . .* (ZK, dok. 10, str. 249 = CD 1, dok. 151, str. 191). Ipak, ne može se potpuno isključiti mogućnost da je ovaj Madije Nežin zet.

vanja Sv. Marije. S obzirom na to da se osnivanje tog samostana može promatrati i u okviru reformne politike koju provodi poglavar dalmatinske i hrvatske Crkve, nadbiskup Lovro,¹¹² čini se da se Madijevce ne može promatrati kao protivnike i žrtve crkvene reforme iako je ona konačno morala pogoditi oženjenog biskupa iz njihove obitelji. Madijevci su se ipak tradicionalno nastavili oslanjati na dobre odnose s Crkvom kao jednim od uporišta u zajednici. Ipak, u drugoj polovini stoljeća, tim aspektom obiteljskih interesa bavile su se prvenstveno žene.

Ekonomski položaj obitelji

Ne zna se puno o ekonomskoj osnovici moći Madijevaca zbog oskudice i karaktera sačuvanih izvora. Kao i u slučaju ostalih obitelji dalmatinskoga gradskog plemstva, glavni izvor bogatstva i prihoda izgleda da je bila zemlja, osobito vinogradi i pašnjaci.¹¹³ Taj dojam je možda pogrešan budući da se izvori uglavnom sastoje od dokumenata koji bilježe donacije crkvenim ustanovama koje su bile pretežno zainteresirane za zemlju. Može se pretpostaviti da se lokalna elita također uključila u lokalnu (a možda i međunarodnu) trgovinu, budući da je istočna obala Jadrana vrlo pogodna za navigaciju zbog brojnih otoka i zaljeva. Međutim o tome suvremeni pisani izvori šute.¹¹⁴

Sačuvani izvori pokazuju da su Madijevci posjedovali zemlju na otočju pokraj Zadra (Pašman). Od tih imanja darovali su dio samostanu sv. Krševana.¹¹⁵ Na kopnu, Madije II. i sin mu Dobronja dobili su kraljevsko dobro na Točinji od svojeg rođaka, hrvatskoga kralja Krešimira III. Čini se da se imanje nakon pada Dobronje i Grgura vratilo kraljevskoj obitelji, jer ga je Petar Krešimir IV. opet poklonio Cikinu samostanu u kasnim šezdesetim godinama jedanaestoga stoljeća.¹¹⁶ Može se pretpostaviti da su Madijevci posjedovali i neka imanja o kojima nisu sačuvani podaci. Dodatni su prihodi bili i oni koje su uživali kao priori što je (barem) prije kraja jedanaestog stoljeća

¹¹² Istodobno osnivanje samostana u Trogiru (1064.), Zadru (1066.), Splitu (1068.) te Biogradu (spominje se prvi put početkom šezdesetih godina istog stoljeća) povezano je s crkvenom reformom koja želi okupiti pobožne žene koje su do tada živjele u svojim domovima i staviti ih pod čvršće okrilje Crkve. Cikina kćerka Večenega također je, po svemu sudeći, živjela još dvadesetak godina kao "kućna redovnica" nakon smrti muža Dobroslava prije nego što je ušla u majčin samostan. Obrazloženje ovog zaključka koje se temelji na interpretaciji njezinog spora za nasljedstvo (CD 1, dok. 161, str. 200-201 = ZK, dok. 13, str. 251-252) vidi u: Nikolić, *Rođaci i bližnji*, str. 57-58.

¹¹³ Na primjer, takvu sliku pruža oporuka priora Andrije: CD 1, dok. 21, str. 26-27.

¹¹⁴ O ekonomskoj djelatnosti dalmatinske gradske elite vidi detaljnije u: Nikolić, *Rođaci i bližnji*, str. 191-194.

¹¹⁵ CD 1, dok. 79, str. 108-109.

¹¹⁶ *Ego Cressimir rex Chroatię et Dalmatię ... monasterio sanctę Marię monialium (!) ... dono terram in Tochenia, que regalis esse dinoscitur uel regalium seruorum ... quam auis (!) meus C(ressimir) dedit cognato suo Madio et filio eius Dabroneę* (ZK, dok. 3, str. 244 = CD 1, dok. 77, str. 104-105).

postalo nasljedno obiteljsko dobro. Ti prihodi su uključivali godišnja prava na dio soli i ribarenja koje je obavljalo stanovništvo otoka Vrgade blizu Zadra.¹¹⁷

Bogatstvo obitelji se odražava i u posjedima i dragocjenim liturgijskim predmetima koje je Cika pribavila za svoj samostan.¹¹⁸ Iako je dio te imovine dospio u samostan pobožnim donacijama ili razmjenama, velik dio su kupile osobno Cika i Većenega. U jednom slučaju Cika spominje da je uporabila svoj *matrimonium* u tim kupnjama.¹¹⁹ *Matrimonium* bi moglo biti nasljeđe koje je dobila od majke Većenega. Moralo je biti znatno. U osnivačkoj ispravi, Cika čak spominje da je ušla u samostan kako ne bi izgubila svoje zemaljsko nasljedstvo kao i da osigura buduću vječnost.¹²⁰

Možda se oslabljeni položaj obitelji u drugoj polovini stoljeća odražava i ekonomski u sukobu između Cikine i Nežine "strane" oko dijelova kuće 1089./1090. godine. To ne mora nužno značiti da je krajem stoljeća obitelji bilo potrebno boriti se i oko najmanjih posjeda, ali također je u kontrastu prema razdoblju mirne i uspješne suradnje koja se uočava iz izvora s početka stoljeća.

Zaključak

Madijevci se mogu smatrati primjerom, ali u određenom smislu i iznimkom obitelji dalmatinske gradske elite u desetom i jedanaestom stoljeću. Obiteljska struktura (osobito značenje žena u drugoj polovini jedanaestog stoljeća) otkriva da još nisu formirani kao čvrsto strukturiran plemićki rod kao što su bili oni koji su držali vlast u dalmatinskim gradovima u idućim stoljećima. Takva fleksibilna obiteljska struktura može se smatrati osobito korisnom u doba kad pozicije vlasti još nisu bile strogo nasljedne – gradska elita nije bila potpuno zatvorena grupa u kojoj je položaj pojedinca bio automatski određen od rođenja. Kao i druge obitelji, Madijevci su se oslanjali na podršku proširenog obiteljskoga kruga kako bi očuvali vodeći položaj u zajednici. Uspješnom suradnjom obiteljskih članova uspjeli su steći najviše svjetovne i duhovne

¹¹⁷ ... *seruitia, que antiquitus priores nostri in castro Lubricata ... id est sal, quem incolę illius loci per unquamque domum nouem modia coligentes omni anno et duas piscationes ...* (CD 1, dok. 165, str. 205-206).

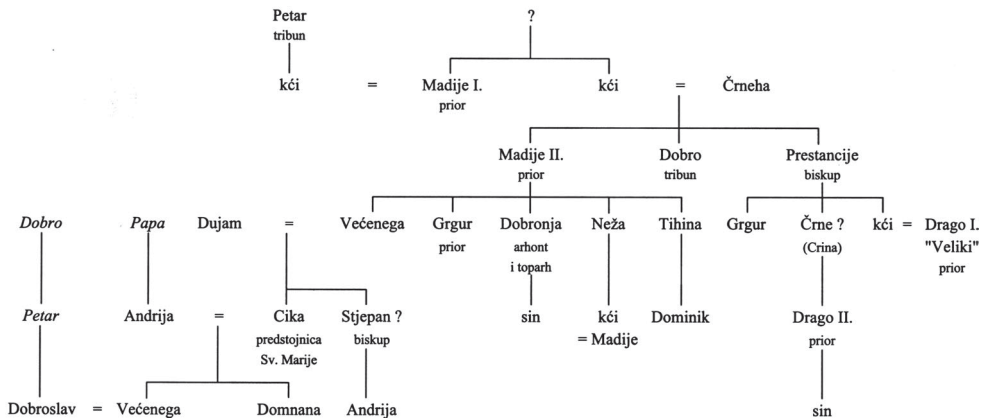
¹¹⁸ ZK, dok. 1, str. 242 = CD 1, dok. 76, str. 103 itd. Ovdje možemo istaknuti knjigu koja se sada čuva u Mađarskoj Akademiji Znanosti u Budimpešti, a koja je po svemu sudeći pripadala Većenegi, a mogla bi biti prvi sačuvani časoslov uopće: Rozana Vojvoda, Većenega's 'Book of Hours': a Manuscript Study with Special Stress on Decorated Initials, *Annual of Medieval Studies at CEU*, sv. 8, Budimpešta 2002., str. 9-35. Vidi tamo i stariju literaturu, osobito radove Marijana Grgića.

¹¹⁹ *Ego uero Cicca abbatisa ... de proprio meo matrimonio ...* (ZK, dok. 1, str. 241-3 = CD 1, dok. 76, str. 103).

¹²⁰ *Ego Cicca ... post interfectionem mei mariti ... coepi corde perpendere, qualiter istius caducae vitae non perderem hereditatem et futuram non amitterem perpetuitatem ...* (ZK, dok. 1, str. 241-242 = CD 1, dok. 73, str. 101). Moguće je, iako manje vjerojatno, da je Cikin *matrimonium* zapravo njezin *dotalicium* (*donatio propter nuptias*), miraz koji joj je dao pokojni suprug. Vidi o tome: Nikolić, *Rodaci i bližnji*, str. 66-67. Ako je to točno, onda je Cikino bogatstvo potjecalo i od obitelji pokojnog muža. O mirazu koji donose muževi i žene u tadašnjoj Europi vidi: Diane Owen Hughes, *From Brideprice to Dowry, Journal of Family History*, sv. 3, Greenwich, Conn. 1978., br. 3, str. 262-96.

položaje u Zadru u prvoj polovini jedanaestog stoljeća. U osiguranju svojeg statusa oslanjali su se na dobre veze s crkvenim ustanovama kao i na ekonomsko bogatstvo. Također su uspjeli uspostaviti uspješne bračne veze s hrvatskom kraljevskom obitelji iz zaleđa. Čini se da su također bili jedina dalmatinska obitelj toga razdoblja koja je imala ambiciju proširiti svoj autoritet i izvan lokalnog prostora, ponajprije na prostor središnje Dalmacije (Trogir i Split), te potom možda i na cijeli prostor teme Dalmacije. Ipak, njihove su planove spriječile povijesne okolnosti koje su vodile postupnoj dezintegraciji Dalmacije. Bizantsko Carstvo, preslabo da spriječi postupno opadanje svoje moći u Dalmaciji, imalo je ipak dovoljno snage da spriječi pojavu poluneovisne lokalne dinastije, slične onima koje se pojavljuju u suvremenoj Italiji. Pokušaj Madijevaca je tako propao. Iako su se oporavili nakon nekoliko desetljeća, više nisu mogli nametnuti svoj autoritet na isti način kao što su uspjeli u prvoj polovini jedanaestog stoljeća. U drugoj polovini stoljeća druge zadarske obitelji su osigurale da se monopolizacija moći više ne ponovi.

"Madijevci" (Zadar, oko 986.-oko 1095.)



Zrinka Nikolić

The Madii: an Example of the Family of the Dalmatian Urban Elite in the Tenth and Eleventh Centuries

Summary

The Madii were the leading family of Zadar, the capital of the Byzantine theme of Dalmatia, from the late tenth until the end of the eleventh century. They can be regarded as an example of, but also in a certain way as an exception to, families of the Dalmatian urban elite in the tenth and the eleventh centuries. Their family structure (especially the importance of female members in the second half of the eleventh century) reveals that they did not have a firmly-structured noble lineage such as those of the families who were to hold power in the Dalmatian towns in later centuries. Such a flexible family structure perhaps could be regarded as especially useful in those times when the positions of power were not strictly inheritable – the urban elite was not a totally closed group in which the position of an individual was automatically guaranteed at his/her birth. Like other families, the Madii leaned on the support of the extended family circle in ensuring the preservation of their leading position in the community. Through the successful cooperation of family members, they managed to obtain the highest secular and spiritual posts in Zadar in the first half of the eleventh century. In securing their position they relied on good relations with ecclesiastical institutions as well as on economic wealth. They also managed to make successful affinal connections with the Croatian royal family in the hinterland. It seems, too, that they were the only Dalmatian family at this time who had the ambition to expand the authority of Zadar's priors outside the local context, first over the territory of central Dalmatia (the towns of Trogir and Split), and then even perhaps over the whole territory of the theme of Dalmatia. However, these plans were thwarted by historical circumstances, which were leading to the gradual disintegration of Dalmatia. The Byzantine Empire, which could not stop the slow declination of its own power in Dalmatia, had just enough strength to prevent the appearance of a semi-dependent local dynasty, similar to those in contemporary Italy. The attempt of the Madii thus failed. Although after a few decades they recovered, they did not manage to impose their authority in such a manner as they could in the first half of the eleventh century. In the second half of the century other families of Zadar ensured that their monopolisation of power would not be repeated again.

Key words: the Madii, Zadar, Byzantine Dalmatia, Early Middle Ages, family structure, urban elites